

He Kaporeihana Pāho Tākaro Māori

Nā Hemana Waaka

Nō Ngāti Pūkeko, Tūhoe, Ngāi Tai, Te Arawa

Nō te timatanga o te Reo Irirangi o Aotearoa ki te pāho i roto katoa i te reo Māori i te tāone o Tāmaki-makau-rau i te tau 1988, i kitea ake e ahau tētahi kaupapa tino kaha taku hiahia ki te whaiwhai, arā ki te pāho tākaro hutupōro i roto katoa i te reo Māori.

Ko āku mahi i taua wā ko tētahi o ngā Pou Māori mō Haare Williams te Tumuaki o te teihana pāho. Nāna te waka nei i timata, ā, ko tāku mahi he tautoko atu ki te whāngai i te reo irirangi ki ngā kaupapa e pā ana ki ngā tākaro huri noa. I roto i ngā wiki pāho a te Reo Irirangi o Aotearoa ka whai wāhanga au ki te pāho mai i ngā tākaro hutupōro riki mai i te papa o Carlaw Park i te ahiahi o ngā Rāhoroi, Rātapu hoki.

Koiane i te ruiatanga o te kākano ki roto i tōku hinengaro motuhake. Ko te mahi tuatahi tonu ki te rangahau kupu Māori hei whakapāho māku, ki te tā moko i ētahi ture tūturu ake, me pēhea hoki te pāho i ngā tākaro kia reka ai te rongo ki te iwi Māori.

Ka haere te wā, ka tau mai ki te tau 1990. Ko Ākarana te tāone i tohua hei whakahaere i ngā tākaro e kīia nei Ngā Hākinakina Here ki Ingarangi (Commonwealth Games). I konei ka tae mai te wero tino nui mehemea ka taea anō e ahau te pāho i ngā tūmomo tākaro katoa. Kotahi noa iho te kōrero, ka taea! I te mutunga i oti pai, mai i te whakatuwheratanga ki te mutunga o ēnei whakataetae.

Whai anō ka haere au ki te mahi mā Te Karere mō tētahi wā. I muri mai ka whakawhiti atu anō ahau ki te pāho mō Te Reo Irirangi o Aotearoa. I te wā i au e mahi ana mā Te Karere, i haere ahau ki te Whare Wānanga o Tāmaki ki te rapu i tētahi tohu e kīia nei 'Business Development' (Māori).

I te marama o Mahuru i te tau 1997, ka rēhitahia e ahau Te Reo Whakapaoho Tākaro o Te Ao Ltd mai i Tāmaki-makau-rau. Ko tōna ingoa Pākehā i mua ko Māori Sportscasting International. Te utanga katoa o ēnei mahi i roto i ngā tau e rua i muri mai, kua mārō kē te haere o āku mahi

Ko Hemana Waaka.

pāho tākaro ki ngā reo irirangi Māori. I tutuki pai ēnei mahi i te kaha o te tautoko mai o te Reo Irirangi o Kia Ora FM i te rohe o Rangitāne. Tāpiri atu ki ngā āwhina mai a te Poari o Te Māngai Pāho me ngā kaimahi mai i tērā wā ki tēnei wā, e haere tonu ana ēnei mahi.

I roto i tēnei mahi i haere au ki tāwāhi ki te pāho mai i ngā tākaro a ō tātou tīma Māori. I te tau 1998, i tae au ki Kotarangi ki ngā tākaro e toru a ngā Māori. I te tau 2000 i tae au ki Ingarangi, Kotarangi me Airangi ki te pāho mai i ngā tākaro hutupōro riki o te ao a ngā Māori me ngā Kiwi. I ngā tau 2000-2002 ki Ahitereiria mō te Kapu o Bledisloe me te Tri Nations. I te tau 2000 ka pāhotia ngā whakataetae netipōro o te ao i Ōtautahi.

I te mutu haere o te tau 1999, ka tau mai te pōwhiri a Sky Television mehemea e hiahia ana ahau ki te pāho tākaro i waenganui i ā rātou mahi hou. Mai i tērā wā ki tēnei tau, kua mārō te haere o te pāho i ngā tākaro hutupōro me te riki i runga i a Sky Digital.

I te marama o Mahuru 2002, ka whakatuwherahia he kamupene hou-Tāwharau Sports Productions. Ko te tikanga i whakaarhia he kamupene hou ki te whakawehe i ngā mahi ki waenganui i ngā kamupene e rua. Arā, ko Te Reo Whakapaoho Tākaro

o Te Ao Ltd, ko ōna mahi ko ngā mahi pāho tākaro mā runga reo irirangi me Sky Digital me te pāho kaupapa tākaro mō te kotahi haora i ngā ata o te Rāhoroi. Ko te kamupene tuarua ko Tāwharau Sports Productions. Ko tāna mahi ko te hanga pikitia tākaro i runga ripene mō te Pouaka Whakaata Māori. I tēnei wā e rua ngā kaupapa kei te mahia.

Kua tata te oti te hanga i ngā ripene 15 e whakaatu ana i ngā kupu kua whakaritehia e āku mahi pāho huri noa i te motu. Ko ngā tākaro kua whakamahia mō tēnei kaupapa, ko te netipōro, te hutupōro riki me te eke ngaru moana. E rima ngā ripene mō ia tākaro, 15 meneti te roa. Ki ngā tirohanga me ngā manako ko ngā painga kei roto i ēnei ripene he rauemi hei āwhina i ngā kura māhita ako i te reo Māori i roto i ngā kura mai i te kura kaupapa tae noa ki ngā whare wānanga.

Kua timata te whakamahi i te kirimana kua whakaahia mai e te Pouaka Whakaata Māori me Te Māngai Pāho. Ko te mahi nei ki te hanga kia 13 ngā ripene hāwhe hāora te roa e tohu ana he aha ngā whakanekeneke o ngā mahi tākaro a Ngāi Tāua te Māori. Me te whakapakari ake i te whiu o ngā kupu i roto i tō tāua reo mō ngā āhuatanga katoa o ngā hākinakina.